

ЗМІСТ

ВСТУП.....	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	6
1.1. Сутність та значення пошуково-дослідницької діяльності дошкільників.....	6
1.2. Сучасний стан організації дослідницької діяльності в умовах закладів дошкільної освіти	16
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ.....	25
2.1.Організація спостережень дітей дошкільного віку за природними явищами.....	25
2.2. Організація пошукової діяльності дітей під час проведення дослідів в ЗДО	36
2.3. Поради батькам стосовно організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в домашніх умовах.....	48
ВИСНОВКИ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	55
ДОДАТКИ	61
Додаток А.....	61

ВСТУП

Активне впровадження в практику роботи дошкільних навчальних закладів розвивальних технологій сприяє створенню нових вимог до дошкільної підготовки дитини загалом. Згідно Закону України «Про освіту» сучасному українському суспільству потрібні громадяни, які вміють самотійно мислити, здатні конструктивно і творчо вирішувати життєві та професійні проблеми. Це покладає особливу відповідальність на заклади дошкільної освіти. Базовий компонент дошкільної освіти орієнтує освітян на цілісний і загальний розвиток дитини, підкреслює важливість закладання в дошкільному віці фундаменту для набуття у подальшому спеціальних знань та вмінь.

Велику роль в розумовому вихованні і в розвитку інтелекту дитини старшого дошкільного віку відіграє його самотійна пошуково-дослідницька діяльність. З одного боку, така діяльність сприяє розумовому розвитку дитини, а з іншого, як свідчить практика – в багатьох закладах дошкільної освіти потенціал такої діяльності використовується не повною мірою.

Теоретико-методологічні основи даної проблеми закладено в дослідженнях класиків психолого-педагогічної науки: А. Адлера, Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєва, Е. Аркіна, Д. Богоявленської, Л. Венгера, Л. Виготського, Ю. Гільбуха, Д. Годовікової, В. Голіцина, В. Давидова, Д. Ельконіна, О. Запорожця, Г. Костюка, В. Котирло, С. Кулачківської, М. Лісіної, С. Максименка, Л. Проколієнко та ін. Отже, зростаюча актуальність проблеми, її теоретична та практична значущість і, водночас, недостатня розробленість зумовили вибір теми дослідження **«Організація пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку»**.

Мета дослідження – на основі аналізу сучасних шляхів організації пошуково-дослідницької діяльності дошкільного віку сформулювати умови їх успішного використання та поради для батьків.

Згідно з метою дослідження було визначено такі **завдання**:

1. Дослідити сучасний стан розроблення цієї проблеми з метою вивчення й узагальнення педагогічного досвіду.
2. Здійснити діагностику дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку, провести спостереження та анкетування вихователів ЗДО.
3. Проаналізувати сучасні підходи в організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.
4. Визначити умови ефективної організації пошуково-дослідницької діяльності старших дошкільників та розробити поради для батьків.

Об'єкт дослідження – освітній процес дошкільного навчального закладу.

Предмет дослідження – педагогічні умови організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку

Для розв'язання поставлених завдань у процесі дослідної роботи були застосовані такі **методи дослідження**:

1. Методи теоретичного рівня:

- аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури для з'ясування розвитку визначеної проблеми;
- вивчення та аналіз навчально-методичної літератури, педагогічного досвіду вихователів дошкільних навчальних закладів щодо організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.

2. Методи емпіричного рівня:

- опитування вихователів;
- спостереження за практичною діяльністю вихователів та дітей;

- тестування дітей старшого дошкільного віку;

Апробація експериментальної роботи здійснювалась у Дитячому садку № 25 «Берізка» .м.Вінниця.

Апробація і впровадження результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження оприлюднені у виступах на науково-практичних конференціях:

- звітній конференції студентів, аспірантів і викладачів Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти» (2019 рік);
- регіональних педагогічних читаннях «Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасних освітніх закладів» (жовтень, 2018 року);
- науково-практичному семінарі «Проблеми слов'янської філології» (28 – 29 листопада 2019 року, Умань).

Результати дослідження викладені у двох публікаціях:

Василишина О. В. Принципи організації пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів III Міжнародної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (.....квітня 2019 року) / за ред. О.А.Голюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2019. – Вип.8. – 421 с.

Василишина О. В. Педагогические условия организации поисково-исследовательской деятельности детей дошкольного возраста. // **От идеи – к инновации** = From idea to innovation : материалы XXVI междунар. студ.

науч.-практ. конф., Мозырь, 25 апр. 2019 г. В 2 ч. Ч. 2 / УО МГПУ им. И. П. Шамякина ; редкол.: Т. В. Палиева (отв. ред.) [и др.]. – Мозырь : МГПУ им. И. П. Шамякина. 2019. – С.13-14.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

1.1. Сутність та значення пошуково-дослідницької діяльності дошкільників.

Формування вміння навчатися впродовж життя має починатися ще з дошкільного віку. Завданням вихователя є так організувати діяльність дітей, щоб шляхом самостійних відкриттів, розв'язання проблемних завдань, наочно перетворюючих дій вони одночасно оволодівали як новими знаннями, так і вміннями та навичками їх самостійного набуття.

Психолого-педагогічними дослідженнями та власний досвід автора дозволяє стверджувати, що пошуково-дослідницька діяльність дитини ефективно впливає на сформованість орієнтувальних вмінь, практичних дій, сприяє розвитку мисленнєвих та мовленнєвих процесів.

Аналіз праць фахівців у сфері дошкільної освіти приводить до висновку, що пошуково-дослідницька діяльність дітей в ЗДО організовується переважно з метою ознайомлення дошкільників з довкіллям. Педагоги ж, які працюють за ідеєю STREAM-освіти дошкільників, пропонують організувати пошуково-дослідницьку діяльність дітей не лише під час ознайомлення з природою, а й під час вивчення, наприклад, математики. Знання з різних напрямів ознайомлення дитини зі світом організувати за допомогою пошуків, спостережень, спонукання дітей до формулювання власних висновків, дослідів.

Під час пошуково-дослідницької діяльності дитини важливим є вміння педагога скерувати хід їхніх думок думки так, щоб вони активно, зосереджено прагнули побачити невидиме, зрозуміти приховане, розгледіти незвичайне у звичайному, усвідомити причинно-наслідкові зв'язки явища, що досліджується. Таким чином дитина буде здобувачем нових знань, а не пасивно сприймати їх від вихователя.

Зокрема, видатний педагог В.Сухомлинський зазначав: «Дуже важливо, щоб мислення дітей ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передувало нагромадження, аналіз, зіставлення і порівняння фактів. Спостерігаючи явища і картини природи, дитина оволодіває формами й процесами мислення, збагачується поняттями, кожне з яких сповнюється реальним змістом причинно-наслідкових зв'язків, помічених гострим зором допитливого спостерігача» [, 496].

Пошуково-дослідницька діяльність дошкільників буде сприяти також формуванню у дітей уміння застосовувати знання на практиці, тобто користуватися ними.

У ході здійснення дитиною пошуково-дослідницької діяльності важливо звертати увагу на те, як міркують діти – Піаже. Таким чином вдається розвивати мислення і мовлення дошкільників .

Важливим також для ефективності розвитку мислення у процесі пошуково-дослідницької діяльності є сприяння тому, щоб діти захоплювалися та переживали почуття подиву перед красою природи. Переконавшись, що діти емоційно переживають побачене, слід пропонувати їм розповісти про те, що вони бачать, відчувають. Зокрема, підтвердженням цього факту є відомі «уроки мислення» на лоні природи, які проводив В.Сухомлинський, працюючи з дітьми 6-річного віку.

Надзвичайно важливим є сформувати у дітей уміння користуватись такими поняттями, як явище, причина, наслідок, послідовність, схожість, відмінність та ін., оскільки це відіграє дуже важливу роль як у розвитку абстрактного мислення, так і в аналізі явищ навколишньої дійсності. Ефективність методів, що їх обирає вихователь, варто оцінювати на основі того, як вони сприяють процесу загального розумового розвитку дитини.

Узагальнивши праці психологів та педагогів (Ш. Амонашвілі, Л.Виготського, Г. Костюка, С. Максименко, В.Сухомлинського та ін.), фахівців у сфері дошкільної освіти (О.Голюк [1], В.Імбер [2], К.Крутій [4], Т.Кривошеї [3], Л.Присяжнюк [5] сформулюємо принципи, дотримання яких

дозволяє підвищити ефективність пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. Розглянемо, як реалізуються деякі класичні принципи дидактики у застосуванні до дітей дошкільного віку.

- Принцип науковості. Поряд з тим, що вихователь має намагатися менше повідомляти дітям готові знання, всіляко заохочуючи їх до самостійного знаходження відповіді на запитання, використовуючи похвалу при щонайменших успіхах дитини, у випадку ж знаходження дитиною неправильної відповіді повинен додатковими запитаннями довести її абсурдність. Відомим та переконливим у цьому плані є досвід грузинського педагога-новатора Ш.Амонашвілі. Неприпустимим є категоричне авторитетне заперечення, оскільки це не буде спонукати дитину до самостійного пошуку відповідей на запитання та пошуку їх у довкіллі в майбутньому. Вміло спрямовуючи думку дитини в правильному руслі ми також сприяємо формуванню логічного мислення.
- Принцип систематичності та послідовності. Дії вихователя (чи батьків за рекомендацією вихователя) мають бути не епізодичними, а постійними. Вихователь має вміти втриматися від спокуси відповісти відразу на запитання дитини, не боятися ділитися своїми міркуваннями з дітьми, сумніватися. Саме систематична і послідовна робота в цьому напрямі сприятиме підтримці інтересу дітей до самостійної (чи разом з іншими дітьми та вихователем) діяльності. Доцільно зазначити в даному контекст ідею М.Монтессорі: «Допоможи мені зробити це самому».
- Принцип зв'язку навчання з життям. Пошуково-дослідницьку діяльність дітей дошкільного віку важливо організовувати, розв'язуючи проблеми та питання, взяті з довкілля, скажімо, під час прогулянки спонукати дітей поспостерігати за погодою: «Діти, яка зараз погода?» (наприклад, сьогодні йде дощ), вихователь може

запитати: «А хто знає, чому йде дощ?» Після прогулянки можна бесіду та пошук відповідей продовжити.

- Принцип наочності. Важливо, щоб досліди з водою, ґрунтом, снігом діти бачили наочно, а не на картинках, оскільки вони не відрізняються особливою складністю і тому у вихователя закладу дошкільної освіти є змога їх демонструвати.
- Принцип доступності. На нашу думку, реалізуючи цей принцип необхідно, щоб завдання чи запитання, що пропонуємо дітям, знаходилися у «зоні їх найближчого розвитку» (за Л.Виготським). Саме тоді вихователеві вдасться пробудити допитливість та пізнавальний інтерес, у кожної дитини буде виникати бажання знайти відповідь чи зробити завдання. Задля цього вихователь має віднайти можливість вислухати кожну дитину та хід її міркувань, обов'язково вивчати тип і темп мислення кожної дитини, За образним висловом В.Сухомлинського, у серці кожної дитини звучить своя струна, на яку педагог повинен налаштуватися. Вихователю важливо проявити терплячість і розуміння незвичайних пояснень, які дає дошкільник, підтримуючи його прагнення проникнути у сутність предметів і явищ, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, дізнатися про їх приховані властивості.

Дотримання вихователем принципів, зазначених нами, допоможе створити освітнє середовище, що буде підтримувати природні потреби дитини до пізнання, долаття труднощів що, в свою чергу, буде підвищувати ефективність пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.

Сформулюємо педагогічні умови, з врахуванням яких організація пошуково-дослідницької діяльності дитини старшого дошкільного віку розвивається більш ефективно:

- заохочення до самостійного знаходження дитиною відповіді на запитання (замість того, щоб дати самому ці відповіді); головною функцією тут буде стимулююча; вихователь має використовувати похвалу при щонайменших успіхах дитини;
- організація експериментування, міркування та спостереження спільно з дорослим чи однолітками, в ході чого і відбувається пошук відповіді на запитання; вихователю важливо проявити терплячість і розуміння незвичайних пояснень, які дає дошкільник, підтримуючи його прагнення проникнути у сутність предметів і явищ, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, дізнатися про приховані властивості;
- демократичний стиль спілкування вихователя з дитиною;
- спеціальні вправи з використанням предметного матеріалу;
- врахування вихователем індивідуальних особливостей дітей, на глибокому вивченні яких наголошував видатний педагог Василь Сухомлинський. За його образним висловом у серці кожної дитини звучить своя струна, на яку педагог повинен настроїтися [Error! Reference source not found., с. 134]. Вихователеві слід обов'язково вивчати тип і темп мислення кожної дитини, що допоможе формувати її індивідуальні нахили та здібності, навчати дитину мислити, пробудити допитливість та пізнавальний інтерес.

Завданням вихователя, батьків є створення освітнього середовища (за допомогою умов, зазначених нами), що буде підтримувати природні потреби дитини до пізнання, долаття труднощів що, в свою чергу, буде підвищувати ефективність пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.

Організовувати самостійне вивчення дітьми властивостей оточуючого світу можна за допомогою дослідів з водою, повітрям, ґрунтом, піском, льодом та снігом.

Структуру дослідницької діяльності дошкільників складають: постановка проблеми (завдання), пошук шляхів її розв'язання та

формулювання гіпотез; вирішення завдання за допомогою практичних дій, висновки стосовно справедливості гіпотез. Кожний етап потребує вмілого керівництва вихователем власної діяльності дитини.

Розглянемо кожен етап. В таке керівництво входить:

Першим етапом має бути підготовка дітей до досліду. Вихователь проводить з дітьми бесіду і шляхом послідовних запитань створює ситуацію зацікавлення у проведенні досліду: «Діти, а хто бачив лід?», «А хто знає, що це таке?», «Як він утворюється?», «Може утворитися лід у кімнаті?», «А що потрібно, щоб з води утворився лід?» Важливо на цьому етапі вислухати кожну дитину, яка хоче висловитися, за можливості обговорити кожну ідею, навіть абсурдну, щоб кожна дитина відчула особисту зацікавленість у процесі обговорення.

Факт різних думок, навіть суперечливих, вихователь має використати для логічності **другого етапу**, а саме, початку досліду. Ідею досліду вихователь може запропонувати або ж сам, або запитати дітей: «А як же ми перевіримо, вода перетвориться на лід у кімнаті чи на вулиці? (за умови, що зараз зима та сприятлива температура)». Кожна дитина обирає дві формочки, наливає воду і одну виносить на вулицю, а одну лишає у кімнаті.

Третім етапом буде сам хід досліду. Організуємо та підтримуємо бажання дітей спостерігати за ходом досліду та обмінюватися думками.

Четвертий етап – можна назвати заключним: обговорюємо з дітьми результати досліду та, в залежності від них, спонукаємо до подальших дослідів.

Заключним етапом пошукової діяльності є формулювання висновків на основі аналізу вже наявних результатів спостережень, дослідів, моделювання. До самостійного формулювання висновків дітей стимулює вихователь. Він не повинен поспішати робити висновки сам. Необхідно вислуховувати всі висловлювання дітей, задавати додаткові питання, які можуть дати направлення думці.

Розгорнута пошукова діяльність використовується при ознайомленні з природою дітей старшого дошкільного віку. Але використання її окремих компонентів - пошукових дій, можна починати з молодшої групи. Для встановлення впливу вологи на пластичність піску та глини в іграх дітей молодшого дошкільного віку вихователь пропонує виліпити пиріжок з сухого піску, потім з вологого і запитує: "чому з початку пиріжок не вийшов? З якого піску можна виліпити його?".

Ознайомлення дітей з природою за допомогою елементарної пошукової діяльності має більш розвиваюче значення. Систематичне використання прийомів в пошуковій діяльності призводить до того, що вона є способом самостійної пізнавальної діяльності дитини. Під впливом пошукової діяльності у дітей розвиваються елементи самостійного творчого мислення. Радість самостійних відкриттів розвиває і закріплює інтерес до природи.

Кожний етап потребує мобілізації психічних зусиль особистості, творчого пошуку.

Мислення – процес руху думки від невідомого. Здатність бачити невідоме залежить від попереднього досвіду. Тому дослідницька робота можлива за наявності в дітей певних знань про світ природи. Одна дитина, наприклад, завважить, що трава під дошкою має незвичайне забарвлення, інша- не зверне на це уваги .

Досліди сприяють розвитку спостережливості, мисленнєвої діяльності. У кожному досліді розкривається причина певного явища, тому діти мають нагоду самостійно висловити та проілюструвати своє судження. Дослідницька діяльність допомагає усвідомити причинно-наслідкові зв'язки, які важко виявити під час спостережень.

Висловлюючи припущення у своїх міркуваннях, діти мають почуватися вільно, розкуто, навіть, якщо сумніваються в істинності своїх суджень. Однак дорослий часто виявляє нетерпимість, коли дитина міркує хибно. Відразу дає відповідь сам або звертається до іншої дитини. Не можна казати дитині, що її відповідь неправильна, адже наступного разу вона не зважиться висловити

свою думку. Не варто підганяти дитину з відповіддю – хай поміркує; за потреби можна поставити навідні запитання, дещо підказати. А до того ж однозначних відповідей майже не буває, оскільки у природі всі процеси досить складні. Правильних відповідей може бути кілька, тож нехай діти активно діляться своїми нестандартними думками і припущеннями.

У дослідницькій роботі пошукове завдання виконується практично, що відповідає наочно-дієвому типу мислення дітей дошкільного віку. У більшості дослідів результат можна отримати відразу. Це також стимулює пізнавальний інтерес дошкільників. Наприклад, таке явище, як дощ можна відтворити за кілька хвилин, підігрівши воду: її частинки у вигляді пари піднімуться вгору й, зіткнувшись з холодним предметом, упадуть крапельками.

Безпосередні спостереження за об'єктом чи явищем природи та серії дослідів будуть педагогічно ціннішими порівняно зі словесною інформацією, яку діти отримали на кількох заняттях у приміщенні.

Досліди сприяють формуванню у дітей пізнавального інтересу до природи, розвиткові спостережливості, мисленнєвої діяльності, усвідомленню причинно-наслідкових зв'язків. Найчастіше досліди проводять з дітьми старшого дошкільного віку. З дітьми трьох-чотирьох років можна виконувати окремі пошукові дії та прості досліди, які не потребують довготривалих спостережень та складних умовиводів.

Враховуючи значення пошукової діяльності для розвитку дітей, необхідно постійно створювати умови для її організації.

Дослід визначається як спосіб матеріального впливу людини на об'єкт з метою вивчення цього об'єкта, пізнання його властивостей. Отже, це спостереження за спеціально створених умов. За сучасних умов, коли великого значення надається розвиткові пізнавальної активності, вихованню прагнення до здобуття нових знань, проведенню дослідів повинно бути приділено значну увагу.

Крім цього досліди цінні тим, що дають можливість стежити за ходом явища і відтворювати їх щоразу з повторенням умов, у д/з проводяться такі види дослідів:

1. Ілюстративний або демонстраційний (виявляючи та з'ясовуючи з дітьми властивості предметів та явищ, вихователь сам проводить дослід, а діти лише спостерігають, всі разом роблять висновки);
2. Навчальний (діє кожна дитина. Йому слід надавати перевагу, оскільки кожна дитина самостійно перевіряє гіпотезу, поставлену на початку досліду, знаходить відповіді на свої питання, перевіряє свої знання та можливості).

Для ефективної організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку вихователю потрібно застосовувати різноманітні прийоми: обстеження, практичні дії з предметами, запитання пошукового характеру, розповіді свої і дітей, пояснення і показ, художнє слово, розглядання ілюстративного матеріалу, замальовування спостережуваних явищ і об'єктів. Усе це не лише привчає дітей засвоювати нові знання, а й спонукає їх самостійно аналізувати явища, віднаходити причини й зв'язки, робити певні висновки.

Психологічними дослідженнями та емпіричним досвідом доведено, що підґрунтям для успішної пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку є достатній рівень мислення і, зокрема, логічного. У 5 років дитина здатна оволодівати на елементарному рівні операціями мислення: порівняння, аналіз, синтез, узагальнення, класифікація, систематизація, тощо [38]. Актуалізація питання розвитку мислення дошкільників в процесі пошуково-дослідницької діяльності зумовлена часом, оскільки нова епоха висуває підвищені вимоги до розвитку мислення, умінь спостерігати природні явища, бережно ставитися до природи.

Як зазначає Д.Максименко, дитина старшого дошкільного віку вдається до наочно-дієвого мислення, тоді, коли перед нею постає завдання, для виконання якого їй не вистачає досвіду й знань. У інших випадках

домінують дії з образами. Діючи з образами подумки, дошкільник спочатку уявляє реальну дію з предметами та її результат й лише тоді виконує завдання. Забезпечує такий процес образне мислення [38].

Слід відмітити, що коли вихователь спонукає дитину до самостійного пошуку відповідей на запитання, що виникають в результаті спостережень за природними явищами чи процесами, чи в ході самостійних дослідів чи фізичних явищ, що їх можна спостерігати в побуті (кипіння води, танення льоду), то більш ефективно впливає на мислення дошкільника, оскільки таким чином його діяльність ускладнюється. Проте у цьому випадку усувається один з психологічних бар'єрів, що більшою чи меншою мірою присутній під час роботи над готовим завданням, а саме – “прийняття” його. Під час першого етапу роботи дитини над завданням, що їй пропонується вона подумки здійснює обмеження кола понять та суджень, серед яких потім вибирається потрібне, тобто одне або ланцюжок положень, що обґрунтовують знаходження відповіді.

Цілком імовірно, що аналіз буде здійснюватися до тих пір, доки у дитини, що розмірковує, не виникне ідея про план знаходження відповіді. Це другий етап знаходження відповіді на запитання.

Наступним етапом учені називають реалізацію цього плану. Як зазначають психологи [33, 38 та ін.], якщо у досвіді дитини знаходиться завдання, подібне до даного, і хід знаходження відповіді якого їй відомий, то діяльність із знаходження відповіді буде називатися алгоритмічною. Якщо ж зустрівся завдання незнайомого типу, то дитина або шукає в ньому елементи відомих завдань, або ж перетворює його до того часу, доки не помітить в ньому знайомі риси якихось раніше розв'язаних завдань чи задач, і врешті-решт, знаходить відповідь. [38, с.59].

І, нарешті, четвертий етап діяльності із знаходження відповіді на спостережуване явище – це обговорення (аналіз) процесу знаходження отриманої відповіді. Цей етап передбачає перегляд процесу знаходження

відповіді з позицій раціональності, виявлення недоліків міркувань, пошук інших шляхів знаходження невідомого (так само виробляється евристична програма або проводиться її корекція).

1.2. Сучасний стан організації дослідницької діяльності в умовах закладів дошкільної освіти

Предметом нашої діагностики були дослідницькі уміння дітей старшого дошкільного віку.

Діагностика дослідницьких умінь старших дошкільників здійснювалася за такими критеріями та показниками:

Критерії	Показники
Здатність до аналітико-синтетичної діяльності	вміння порівнювати і узагальнювати предмети за заданою ознакою, вміння класифікувати предмети, вміння пояснювати хід виконання завдання, висловлювати правильно власні думки.
Навички візуального аналізу	вміння візуально знаходити спільні та відмінні ознаки.

На основі критеріїв та показників були розроблені рівні:

Високий рівень дослідницьких умінь мають діти, які з інтересом виконують пропонувані вихователем завдання пошукового характеру; самі задають питання стосовно вивчення довкілля. Можуть допустити неточність у міркуваннях, але самостійно виправляються, виявляють здатність до нестандартного мислення, обґрунтовувати і висловлювати власну думку; порівнювати і узагальнювати предмети за ознаками, класифікувати їх; позитивно налаштовані на пошукову діяльність.

Середній рівень сформованості дослідницьких умінь характерний для дітей, які виявляють інтерес до завдань пошукового характеру, які пропонує вчитель, проте ініціативи у пропозиціях таких завдань не виявляють. Схильні

виконувати завдання за зразком, потребують схвалення педагогом свого рішення. Таким дітям важко висловлювати свою думку. Вміють порівнювати, узагальнювати предмети з чітко вираженою ознакою, класифікувати їх.

Низький сформованості дослідницьких умінь характерний тим, що діти не виявляють інтересу до виконання завдань пошукового характеру, допускають 3-4 помилки у міркування і не можуть їх виправити навіть з допомогою дорослого. Бувають завдання, які їм складно зрозуміти. Такі діти не вміють порівнювати та узагальнювати предмети, класифікувати їх. Мислять стандартно.

Дослідження рівнів дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку здійснювалося за допомогою спостереження за діяльністю дітей під час здійснення пошукової діяльності та за допомогою бесід з вихователями ЗДО.

Нами було здійснено відвідування 6 закладів дошкільної освіти та проведено спостереження за таким планом:

- чи є в закладі дошкільної освіти куточок дослідника?
- Якщо так, то які предмети там знаходяться?
- Як часто проводить організовує вихователь спостереження дітей за природними явищами?
- Як побудовані такі спостереження (відношення активності вихователя до активності дітей);
- Наскільки організація вихователем спостереження за природними явищами відповідає проблемному підходу?
- Наскільки активними є діти в ході пошуково-дослідницької діяльності: дуже активними (помітно, що їм подобається шукати відповіді та самим задавати запитання), вихователь не дає такої можливості – сам

розповідає, діти пасивні або, можливо, їх інтерес проявляється епізодично.

- Як відбувається проведення вихователем дослідів у приміщенні?

Результати спостереження виявилися такими: у кожному з закладів дошкільної освіти, які ми відвідали, присутні куточки дослідника. Там знаходяться різні колби гербарії, колекції каміння, різні матеріали для дослідів з повітрям (соломинки, повітряні кульки, папір, торбинки та ін.). Спостереження за природними явищами вихователь організовує раз на тиждень. Спостерігаючи заняття, на якому були ми присутні, було помічено, що активність вихователя до активності дітей співвідноситься таким чином: 68%/32%. Проблемному підходу відповідали лише 2 заняття з 6 відвіданих нами. Вихователь, що проводив ці заняття дуже вміло та коректно створював проблемні ситуації, ставив навідні питання. Частина дітей (5 із 28 присутніх) самостійно виділяли для себе пізнавальне завдання та здійснювали цілеспрямований пошук, установлюючи причинно-наслідкові зв'язки. Вони висували кілька можливих варіантів, обґрунтовують, оцінюють події, активно намагаються з'ясувати причини того, що трапилося. Цих дітей ми віднесли до високого рівня дослідницьких умінь.

До іншої частини дітей, які були менш активними в ході спостереження, вихователь підходив і намагався знайти в досвіді цих дітей необхідні опорні знання, щоб все ж таки спонукати та наштовхнути їх на самостійний пошук відповідей. Таких дітей у групі було 18. Ми їх віднесли згідно обраних характеристик до середнього рівня дослідницьких умінь.

Ще 5 дітей не виявляли інтересу до запитань вихователя, незважаючи на всі його спроби та навідні запитання. Цю частину дітей ми віднесли до низького рівня дослідницьких умінь.

В інших чотирьох із 6 ЗДО, відвіданих нами на подібному занятті запитання задавав вихователь і, не давши можливість дітям подумати та висловити свою (нехай і неправильну думку) відповідав сам.

Результати визначення дослідницьких умінь дітей дошкільного віку за спостереженням

Рівень	Кількість дітей/відсоток
Високий	5 (17,8 %)
Середній	18 (64,4 %)
Низький	5 (17,8 %)
Всього	28 (100 %)

Рис. 1. Рівні дослідницьких умінь дитини старшого дошкільного віку за власними спостереженнями.

Також для з'ясування ефективності організації в сучасних закладах дошкільної освіти пошуково-дослідницької діяльності була проведена бесіда з вихователями. Всього було задіяно 6 вихователів. Питання анкети можна бачити в додатку А.

Проаналізуємо результати бесід.

Найтипівішими відповіді на перше запитання бесіди («Наскільки доцільною, на Вашу думку, є організація пошуково-дослідницької діяльності дітей?») були такі: «надзвичайно важливим є формування пізнавального інтересу. Головне завдання – створити оптимальні умови для прояву пізнавальної активності всіх дітей і кожного вихованця, зокрема. Для цього потрібно формувати пізнавальні інтереси і потреби, вчити оволодівати загальними способами дій при розв’язанні практичних або пізнавальних завдань, поступово підводити дошкільнят до самостійного їх вирішення». «За допомогою пошуково-дослідницької діяльності у дитини досить легко формуються орієнтувальні вміння, інтелектуальні та практичні дії, розвиваються мисленнєві процеси; доведена й ефективність створення разом із дорослим екологічних моделей. Елементарна пошукова діяльність, як форма ознайомлення дітей з природою забезпечує найбільш високий ступінь активності та самодіяльності дітей. Вона дозволяє сформувати у них уявлення про явища природи. Виявити її причини та взаємозв’язки.

На запитання «Як часто Ви проводите такі заняття?» відповіді вихователів були однозначні: «У нас такі заняття проводяться 1 раз на тиждень».

На третє запитання: «Заняття, що сприяють пошуково-дослідницькій діяльності дітей, Ви найчастіше проводите: а) на природі; б) в приміщенні» відповіді вихователів були різні, але найтипівіші такі: «На природі», «Все залежить від сезонності, якщо тепло – надворі, якщо холодно – в приміщенні».

Найчастіше вихователі проводять дослід з повітрям або ґрунтом та на виявлення властивостей води (відповідь на четверте запитання анкети).

Відповіді на п’яте запитання «Чи помічаєте Ви зміни у розвитку мислення дітей внаслідок таких занять?» були такими: «Так, діти почуваються вільно, розкуто, навіть, якщо сумніваються в істинності своїх суджень. Правильних відповідей може бути кілька, тому діти активно

діляться своїми нестандартними думками і припущеннями». «Звичайно, спілкування з природою позитивно впливає на дітей, робить їй добрішими, м'якшими, пробуджує в них найкращі почуття. На основі набутих знань у них формуються такі якості, як реалістичне розуміння природи, допитливість, вміння спостерігати, логічно мислити, естетично відноситися до всього живого. Любов до природи, навички бережливого ставлення до неї, турбота про живі істоти породжують не тільки інтерес до природи, але й сприяють формуванню в них кращих якостей характеру, таких, як патріотизм, працелюбство, повага до праці дорослих, обереганя і примноження природних багатств.

Цікавими для нашого дослідження були відповіді вихователів на останнє запитання анкети: «Чи потрібні спеціальні додаткові зусилля вихователя, щоб дітям була цікавою така діяльність. Якщо так, то які?» відповіді були такими: Усе залежить від вихователя, його вміння ставити перед дітьми навчальні проблемно-пошукові завдання, від того, як він, використовуючи досвід і знання про навколишній світ, зуміє допомогти дітям, розвиватиме розумову активність, допитливість. Дуже важливо вчасно задовольнити пізнавальні потреби дитини. Не всі садочки, на превеликий жаль, мають змогу забезпечити дітей матеріально-технічною базою. Тому деколи потрібно вкладати свої кошти, щоб забезпечити дітей наочністю». «Звичайно, потрібні. Вихователь повинен зацікавити дітей. Перед будь-яким дослідом він може розповісти щось (загадку, вірш, оповідання). Для того, щоб діти мали велике бажання проводити цей дослід.

Таким чином, підсумовуючи, можемо зробити висновок про часткове забезпечення достатніх умов для пошуково-дослідницької діяльності дошкільників (лише 2 вихователі з 6-ти організують її правильно). Заслуговує схвалення усвідомлення вихователів (щоправда, не всіх) стосовно провідної ролі вихователя в організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.

Для успішної пошуково-дослідницької діяльності дітям необхідний достатній рівень наочно-образного мислення. Враховуючи це, нами була проведена діагностика «Знайди сімю». [Error! Reference source not found.]. Результати за даним субтестом оцінюються в балах: 2 бали (вища оцінка), 1 бал (середня), 0 балів (нижча). При кількісній обробці отримані результати умовно діляться на 3 рівні: високий, середній, низький.

Методика проведення. Перед дитиною викладають в ряд по одній картинці з категорій: посуд, одяг, транспорт, фрукти, меблі, овочі. Решта картинок викладається під ними у випадковому порядку.

Вихователь: «Подивися уважно, які картинки лежать у верхньому ряду. Назви їх. Тепер я візьму одну картинку (бере картинку, що відноситься до тієї ж групи, що й перша) і покладу її ось сюди (кладе під першою картинкою) ». Потім бере будь-яку іншу картку і запитує дитину: «А куди ти покладеш ось цю картинку?» І т.д. У результаті повинно утворитися шість груп по чотири картки, які в кожній групі розташовуються одна під іншою. Дитина повинна пояснити, чому вона об'єднала картинки в одну групу. Якщо завдання викликає у дитини труднощі, можна надати їй допомогу, виклавши другий ряд картинок за категоріями або попросивши її назвати одним словом картки, що лежать в одному ряду, наприклад: «Як можна назвати одним словом апельсин і яблуко?»

Критерії оцінки:

- Дитина приймає і розуміє завдання, класифікує картинки з урахуванням основної ознаки і може здійснити узагальнення в мовному плані – 2 бали.
- Дитина розуміє завдання, розкладає картинки правильно, але не узагальнює вербально, або не відразу розуміє завдання, але після допомоги вихователя переходить до самостійного виконання – 1 бал.
- Дитина не розуміє умову завдання і не використовує допомогу вихователя – 0 балів.

У протоколі, який заповнює вихователь, зазначається, вірно чи невірно названі узагальнюючі слова («+» або «-»), а в «Примітках» – яка допомога вихователя була використана.

У таблиці 2 можна бачити результати визначення наочно-образного мислення, елементів логічного мислення, вміння групувати предмети за їх функціональним дітей старшого дошкільного віку за субтестом «Знайди сімю».

Таблиця 2.

Результати визначення рівнів наочно-образного мислення старших дошкільників за субтестом «Знайди сімю»

Рівень	Кількість дітей
Високий	7 (25 %)
Середній	17 (61 %)
Низький	4 (14 %)
Всього	28 (100 %)

Таким чином, можемо бачити приблизно однакові результати дає методика «Знайди сімю» та наші спостереження.

Рис. 2. Рівні дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку за методикою «Знайди сімю»

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

2.1. Організація спостережень дітей дошкільного віку за природними явищами.

Розглянемо особливості організації пошуково-дослідницької діяльності у закладі дошкільної освіти. Пошуково-дослідницька робота у природі має проводитися з дотриманням таких основних правил:

- врахування особливостей певної пори року;
- спиратися та розширювати знання та досвід дитини;
- не обов'язкове доведення досліду до кінця. Бувають ситуації, коли запитання, задане вихователем є початком домашніх експериментів чи самостійного міркування дитини до наступної зустрічі з вихователем;
- висновок стосовно доведення чи спростування гіпотези, який має зробити сама дитина;
- в ході досліду обов'язково має виховуватися дбайливе ставлення до речей, що оточують, до природи.

Елементарна пошуково-дослідницька діяльність, організована в закладах дошкільної освіти, як форма ознайомлення дітей з природою допомагає сформувати у дітей уявлення про явища природи, розвивати логічне мислення (навчаючи встановлювати причинно-наслідкові зв'язки) та розвивати мовлення. Проте, для того, щоб все зазначене відбувалося, потрібна майстерність вихователя, що полягає в умілій постановці запитань. Іншими словами, щоб організована вихователем пошуково-дослідницька діяльність дітей була ефективною, потрібно формулюючи запитання, давати достатньо часу дітям для обдумування відповіді і, перед тим, як задати наступне запитання (яке буде залежати від відповідей дітей) дати можливість усім висловити свою думку. Саме тоді вихователю буде зрозумілим хід

думок кожного, а дитині надасть особистісної значущості питанню, що розглядається.

Скажімо, восени, коли починається листопад під час прогулянки, помітивши листочок на майданчику вихователь може задати запитання: «Діти, дивіться, який листочок я знайшла. Хтось знає, з якого він дерева?» Якщо ми почули швидко правильну відповідь, вважаємо за доцільне запитати, чому дитина (діти) так вважають. Таким чином вчимо аргументовано доводити свою думку. В деяких ситуаціях навіть доцільно вихователю «засумніватися», таким чином спонукаючи дітей шукати докази їх гіпотезі. Потім можемо запитати в дітей, звідки цей листочок тут з'явився. Таким чином спонукаємо їх до пошукової діяльності (одна справа, якщо поруч росте дерево, з якого даний листок впав, а інша справа, коли поруч цього дерева немає і тоді діти перетворюються в справжніх детективів: можливо, занесло вітром, можливо, принесла людина на взутті чи тварина). Варто зазначити, що дітям подобається така діяльність, в якийсь момент вони починають самі задавати запитання, що означає нам вдалося активізувати їхнє мислення.

Після того, як зрештою, в ході дискусії відповідь знайдено і жодна дитина не сумнівається, можна дати завдання знайти ще такі ж листочки. Листочки, які будуть приносити діти, будемо порівнювати разом з ними з першим. Якщо хтось із дітей знайде листочок з іншого дерева, маємо також похвалити дитину за її зусилля, і не відкинемо його, а перетворимо на об'єкт наступного дослідження: «Діти, подивіться, який гарний листочок знайшла Маринка! Але, здається, він не з берези». І далі зясуємо, з якого дерева цей листочок.

Коли всі бажаючі принесли свої листочки, можна обговорити з дітьми, якого вони кольору, а чи абсолютно вони однакові (таким чином формуємо в них спостережливість), можемо дати завдання на класифікацію, придумавши якусь ідею (наприклад, щоб прикрасити кімнату у садочку).

На нашу думку, вихователю важливо не прагнути відразу привернути увагу до такого завдання всіх дітей. Можна почати бесіду з декількома, інші ж, побачивши, що біля вихователя відбувається щось цікаве, теж виявлять бажання долучитися.

Для того, щоб діти зрозуміли, що Сонце рухається по небосхилу доцільно задати запитання дітям чи помічали вони, що Сонце вранці сходить в одному місці неба, а увечері заходить в іншому. Для проведення досліду підходить рання осінь, весна, літо. Якщо виявиться, що діти не мають такого довіду, то доцільним буде за сонячної погоди організувати спостереження. А потім запропонувати визначити місцезнаходження сонця на небі за певними орієнтирами (будинки, дерева тощо) вранці та накреслити крейдою тінь від котрогось з них. Повторити опівдні та ввечері. Висновок запропонувати зробити дітям.

З'ясувати ступінь нагрівання предметів від висоти Сонця можна допомогти дітям також дослідним шляхом. Зацікавити їх до проведення такого експерименту можна за допомогою запитання чи можуть вони пригадати, коли найтепліше: вранці, опівдні чи ввечері. Для ефективності досліду важливо, щоб відповіді дітей були різними. Таким чином зявиться реальна причина провести дослід. Задамо дітям запитання, як, на їхню думку, можна це з'ясувати. В даному випадку не важливо, чи додумаються вони, чи ні. Важлим є сам процес мислення, що відбувається при цьому. Якщо діти не запропонують варіант, його може запропонувати вихователю: діти мають на дотик визначити температуру металевого предмету вранці, опівдні та ввечері. Металевий предмет підходить в даному випадку найкраще, оскільки він має найбільшу теплопровідність. Закріпити нові знання дітей можна вже в приміщенні за допомогою ліхтарика (ліхтарик грає роль Сонця, а рука дитини – предмету, за дотиком до якого ми визначали висоту Сонця). Для досліду потрібен ліхтарик та затемнене приміщення. Спочатку спрямовуємо світло ліхтарика на руку дитини під певним кутом, тримаємо 20-30 секунд, потім спрямовуємо світло вертикально до руки. Запитуємо, коли було більш

тепло. За наявності ліхтариків можна дозволити дітям провести експеримент в парах.

Використання подібних дослідів цінне тим, що вони мають велику переконуючу силу, оскільки знання, яких набувають діти, мають особливу доказовість, і міцність. Під час проведення дослідів забезпечується чуттєве сприймання, практична діяльність дітей і словесне обґрунтування. Такий органічний зв'язок і сприяє максимальній активізації розумової діяльності дітей, оскільки відповідає характеру мислення дошкільників.

Для з'ясування дошкільниками факту наявності повітря навколо нас та у воді доцільним буде серія таких дослідів:

А) склавши трубочкою губи, з силою втягнути повітря. Запитуємо дітей про їхні відчуття (Повітряний потік "звучить" і відчувається на губах);

Б) Увімкнути вентилятор і дати дітям відчути рух повітря. Теж саме можна зробити, коли в ЗДО є кондиціонер.

В) Перед проведенням цього дослідів варто задати дітям проблемне запитання: «Діти, як думаєте, у воді є повітря?». Оскільки відповіді будуть різними, пропонуємо перевірити, хто правий. Опускаємо сухий камінець у склянку з водою (на поверхні з'являться бульбашки, наповнені повітрям). Далі можна провести з дітьми бесіду, метою якої буде з'ясувати одну з властивостей повітря, а саме прозорість: «Діти, як думаєте, звідки у воді з'явилися бульбашки? А чому вони зникають, коли піднімаються на поверхню? А що знаходиться в бульбашках? А на що схожі бульбашки?»

Г) наступний дослід викликає велике захоплення у дітей та, відповідно, бажання його пояснити. Перекинувши порожню склянку догори дном, та, тримаючи її дуже рівно, повільно занурити у воду. Запитуємо дітей про те, що вони спостерігають і задаємо серію запитань: «Чи потрапляє до склянки вода? Чому не потрапляє? А що знаходиться в склянці? Як туди потрапило

повітря? А чому ми його не бачимо?» Можна дати можливість кожній дитині спробувати провести цей дослід.

Д) Для цього досліді потрібна невелика посудина з водою та паперовий човник. Кладемо човник на воду і дмухаємо на нього. Чому він рухається? Від чого залежить напрямок руху? Від чого залежить, наскільки швидко він рухається? Для закріплення можна запропонувати дітям провести змагання між їхніми човниками. Щоправда, для цього буде потрібна більша посудина.

Е) Якщо в садочку є ваги, можна зважити дві повітряні кульки, попередньо перед зважуванням запитавши дітей про очікуваний результат. Отримавши його задаємо запитання яка з них важча? Чому?

Є) Щоб з'ясувати факт наявності повітря, можна провести дослід з двома листками паперу. З одного робимо кульку, інший не чіпаємо. Одночасно відпускаємо обидва листки. Запитуємо дітей, чому вони впали не одночасно? Отже, щось заважає падінню листків. А що знаходиться навколо наших експериментальних листків? (повітря). Отже, повітря заважає руху листочка. Після демонстрації вихователем можна запропонувати дітям самостійно здійснити такий експеримент.

Розглянемо особливості організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку при вивченні теми «Повітря»

Мета: навчити розрізняти якісний стан повітря.

Умови: весняна або літня днина.

Хід досліді: Звернути увагу дітей на повітря навколо, підкреслити, що воно прозоре. Запропонувати відчути, чим воно пахне. Звернути увагу на повітря після того, як проїхала машина.

Висновок: чисте повітря прозоре, має приємний запах або не має жодного запаху. Забруднене повітря не прозоре, воно може мати неприємний запах. Дихати бажано чистим повітрям.

Мета: продемонструвати потребу у повітрі людей, тварин.

Хід досліду: Запропонувати дітям на короткий час затулити носа й рота рукою, а потім глибоко вдихнути повітря та відчутти, як це приємно. Покласти руки на груди й відчутти, як вони ритмічно рухаються під час дихання. Зробити те саме під час спостереження за кішкою, кролем.

ТЕМА «ЯВИЩА ПРИРОДИ»

Мета: продемонструвати утворення веселки.

Матеріал: шланг для поливання, тригранна скляна призма.

Умови: літо, сонячна днина.

Хід досліду: Спрямувати високо вгору дрібні розсіяні струмені води. Сонячне проміння, проходячи крізь краплі води, утворює веселку. Таке саме явище можна побачити біля водограю. На шляху сонячних променів, спрямованих у вікно, поставити тригранну скляну призму. На протилежній стіні з'явиться смугаста "зебра".

Мета: продемонструвати утворення грому та блискавки.

Матеріал: два твердих камінці.

Умови: затемнене приміщення.

Хід досліду: Потерти камінці один об одний – чути потріскування й з'являться іскра. Це є у спрощеному вигляді грім та блискавка. Таке саме явище можна спостерігати під час розчісування волосся гребінцем.

ТЕМА «РОСЛИНИ»

Мета: показати значення води для росту рослин.

Матеріал: дві прозорі банки (з водою та без води), дві однакові цибулини.

Хід досліду: Довготривале спостереження за змінами, що відбуваються з цибулинами у банках.

Висновок: для росту рослин необхідна вода.

Мета: продемонструвати необхідність тепла для росту рослин.

Матеріал: дві однакові гілочки вишні (або іншого дерева), дві вази з водою.

Умови: місяці лютий, березень.

Хід досліду: Поставити одну вазу з гілочкою в кімнаті, другу – в прохолодному місці (між рамами). Спостерігати за змінами, порівнюючи стан гілочок, порівнювати зі станом дерев на подвір'ї.

ТЕМА «ТВАРИНИ»

Мета: визначити кількість корму, необхідного для акваріумних риб.

Матеріал: акваріум з рибками, корм, плаваюча годівничка, ложечка-мірка.

Хід досліду: Зранку насипати корму в годівничку, відміряючи його міркою. Оглянути її через 15 хвилин. Якщо корму залишилося багато або ж його не залишилося зовсім, повторити дослід наступного дня. Кількість корму вважати достатньою, коли його в годівничці залишиться небагато. Дослід повторювати два-три рази на рік.

Мета: з'ясувати дію органів чуття тварин.

Матеріал: різні види корму (залежно від того, яка тварина задіяна в досліді).

Хід досліду: Розкласти перед кішкою (чи іншою твариною) закриті пакетики з рибою, м'ясом, печивом, морквою. Спостерігати, до якого з них вона підійде. Пошепки покликати тварину. Спостерігати за її діями.

ТЕМА «ГРУНТ»

Мета: навчити дітей розрізняти вологу та суху землю.

Матеріал: добре зволожена і суха земля.

Умови: літо – подвір'я, зима – куточок природи.

Хід досліду: Запропонувати дітям взяти в руки дві жмені землі – мокрої та сухої – і стиснути кулаки.

Висновок: волога земля м'яка, зіплюється в грудку, з неї можна витиснути воду. Суха земля тверда, при здавлюванні розсипається.

Мета: показати властивість піску пропускати воду, а глини – утримувати її.

Матеріал: три банки – одна з піском, друга з глиною, третя – з водою.

Хід досліду: Налити у банки з піском та глиною однакову кількість води й спостерігати, як вона просочується.

Висновок: пісок пропускає воду, а глина ні.

ТЕМА «ПІСОК»

Мета: розширити та поглибити уявлення дітей про пісок – сипкий, вологий – з вологого піску можна ліпити, пісок стає вологим, якщо його полити, після дощу, вранці від роси; розвивати допитливість, бажання пізнавати взаємозалежності у стані речей під час їх взаємодії. Ще задовго до того, як дітей цілеспрямовано ознайомлять з властивостями піску, вони пізнають їх самостійно (або під керівництвом педагога) у другій групі раннього віку та у першій молодшій під час ігор з піском на груповому майданчику чи в груповій кімнаті. Однак ці уявлення мають стихійний, неусвідомлений характер. У процесі спостережень у другій молодшій та середній групах пояснення властивостей піску супроводяться діями вихователя і дітей, спрямованими на перехід піску з одного стану в інший.

Спостереження варто проводити за різної погоди під час прогулянки дітей на свіжому повітрі.

Хід досліду: Кожній дитині запропонувати взяти трішки сухого піску, покласти на долоні й розтерти. Чому розтирається пісок? З чого він складається? Якого розміру окремі піщинки? Якого кольору? Чи скріплюються вони у грудку?

Хід досліду: Взяти трішки сухого піску й з висоти піднятої руки висипати його на дощечку для ліплення. Що сталося з піском? Чому? Чому на майданчику пісок розсипався по всій ділянці? Сухий пісок – сипкий.

Хід досліду: Кожен насипає гірку піску на дощечку і змочує водою. Пісок ліпиться? Чому? А глина? Висновки діти роблять самостійно. Для закріплення та поглиблення знань дітей доцільно використовувати кадри діафільму «Про глину і пісок».

ТЕМА «СНІГ»

Мета: вчити дітей розрізняти і називати ознаки снігу (білий, холодний, може бути пухким, розсипчастим, у разі перенесення у приміщення сніг перетворюється на чисту або брудну воду, а вода надворі – на лід); розвивати здатність встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, виховувати спостережливість. Діти другої молодшої групи вже знають деякі властивості снігу. Розширити та конкретизувати їх слід завдяки залученню дітей до нескладних дослідів з перетворення снігу на рідину різної чистоти та прозорості залежно від забруднення снігу. Формуючи уявлення про властивості снігу за різної температури повітря, доцільно показати, як можна використовувати сніг у таких ситуаціях для ігор, розваг, праці чи дослідів тощо.

Властивість 1. Білий – холодний. Для усвідомлення дітьми того, що «білий» не завжди означає «чистий», слід провести дослід про перетворення снігу на воду.

Хід досліду: Сніг взяти з кількох місць на ділянці дитячого садка. Уточнення кольору снігу провести через порівняння за кольором відомих дітям предметів (аркуш паперу, біла фарба, речі дитячого одягу, посуд тощо). Висновок діти роблять самостійно.

Хід досліду: Для ствердження того, що сніг холодний, дітям рекомендують винести в посудині воду різної температури і поставити у сніг. Спостерігаючи за змінами снігу навколо посудини (від тепла сніг тане і перетворюється на воду) і температурою води в посудині (за короткий час вода охолоджується від холодного снігу), діти роблять висновок про цю властивість снігу. Для закріплення знань провести такі досліди: у снігопад спостерігати за поведінкою сніжинок на теплій долоні, одязі дітей, спорудах на ділянці дитячого садка. Як змінюються сніжинки? Чому? У снігопад підставити обличчя назустріч сніжинкам. Що відбувається зі шкірою? Подихати на сніжинки – що змінилося? Чому? Занурити в сніг на ділянці зварене і обстежене дітьми куряче яйце (одне або кілька). Як зміниться його температура? Чому? Що трапилося зі снігом навколо яйця? Чому?

Властивість 2. Пухкий – розсипчастий (згідно із програмою середньої групи). Цю властивість снігу діти бачать під час активної трудової діяльності – виготовлення фігур зі снігу та під час ходьби на лижах. **Хід досліду:** З пухкого снігу доцільно порекомендувати дітям зліпити снігову бабу, фортецю, колобок, сніжки, казковий міст. При цьому особливу увагу слід звернути на закріплення попередньої властивості. З'ясувати, чому по пухкому снігу не можна ходити на лижах; вслухатись у звуки, під час наступання на нього. До усвідомлення властивості – сніг розсипчастий – дітей підводять під час ходьби на лижах, через порівняння звука від наступання на сніг – рипить, тому що ламаються замерзлі на сильному морозі сніжинки; через спроби ліпити – не ліпиться, тому що сухий від морозу; через занурення в нього важких предметів – тонуть у снігу. Закінчити

спостереження доцільно загадуванням загадок, переглядом діафільму «Про сніжки».

ТЕМА «ЛІД»

Мета: продовжувати розширювати знання про деякі властивості води (від замерзання вона перетворюється на лід; він холодний, слизький; від нагрівання перетворюється на воду); розвивати спостережливість, допитливість. Спостереження бажано проводити в різну погоду, а також обрати такі місця на спорудах на території дитячого садка, де льодяні бурульки бувають по-різному освітлені протягом дня. Для повноти уявлень про лід доцільно залити ковзанку, наповнити посуд водою і добитися утворення льоду в різних формах і різного кольору.

Властивість 1. Твердий – слизький.

Хід досліду: Цю властивість демонструє педагог, пропонуючи дітям ковзати по льодяних доріжках за допомогою дорослого. Твердість перевіряємо, обстежуючи льодяну бурульку або кульку на дотик, ударяючи по них будь-яким предметом. Падаючи з висоти, бурулька розбивається на дрібні кристалики, занурюється у пухкий сніг.

Властивість 2. Лід утворюється від замерзання води. Нагріваючись, перетворюється на воду.

Хід досліду: Засвоєнню цієї ознаки сприяє утворення льоду з води різного кольору – колір води визначає колір льоду; різної форми – форма посудини визначає форму води, льоду; У разі перенесення в приміщення лід від нагрівання стає водою; при відлизі льодяні бурульки тануть під сонячним промінням.

2.2. Організація пошукової діяльності дітей під час проведення дослідів в ЗДО

Організовувати самостійне вивчення дітьми властивостей оточуючого світу можна за допомогою дослідів з водою, повітрям, ґрунтом, піском, льодом та снігом. Розглянемо зазначене вище на прикладі.

Розглянемо зміст пошукової діяльності та її методику по ознайомленню дітей з неживою природою.

В поданій нижче системі ми розкриваємо:

- зміст знань;
- мету ознайомлення з тим чи іншим об'єктом неживої природи;
- методичні поради до організації експериментів.

Об'єкти неживої природи: вода, сніг, лід, пісок.

Тема: **ВОДА**

Мета:

- ознайомити дітей з тим, що вода потрібна для людей, рослин, тварин;
- учити визначати і називати основні її ознаки та властивості (може бути чистою - брудною, холодною - теплою, розливається, ллється, капає);
- розвивати здатність встановлювати найпростіші зв'язки і взаємозалежності в стані речовини, спостережливість і допитливість.

У дітей другої молодшої групи вже є деякі уявлення про використання води людиною в побуті, сформовані у них у першій молодшій групі. Але ці уявлення часткові, безсистемні.

Під час спостережень у другій молодшій групі вихователь супроводить свою розповідь наочними засобами, що продемонструють ті ознаки і властивості, які доступні для сприймання, розуміння і засвоєння дітьми цього віку.

Інший дослід. На початку висловлюємо припущення: Вода, що оточує нас, не завжди чиста, але її можна очистити. Хід дослідів: прозорі пробірки наповніть водою в рівному об'ємі. Першу – водою з водопровідного крана,

другу – водою з калюжі, третю – дощовою водою. Спершу слід роздивитися воду в кожній пробірці через збільшуваче скло. Висновок діти роблять самостійно. Воду з другої та третьої пробірки треба очистити. Спочатку можемо запитати думку дітей, а потім апропонувати пропустити її через фільтри: піщаний, з вугілля чи через серветку. Діти роблять висновки стосовно припущення.

Мета: навчити розрізняти стан води (холодна, тепла, гаряча, чиста, забруднена).

Матеріал: три склянки з водою різної температури, дві прозорі банки з чистою та забрудненою водою (вкинути грудочку землі).

Умови: звичайне приміщення за будь-якої пори року.

Хід досліду: Розглянути з дітьми три однакові склянки з водою. Запитати: чи однакова вода в них? (Так, зовні однакова). Запропонувати по черзі відчутти на дотик. З'ясувати, яка температура води у склянках, як використовують різну воду.

Розглянути дві банки з водою. Запитати: чим вони відрізняються? Показати дітям, що крізь забруднену воду погано видно предмети. Підкреслити, що чиста вода прозора, не має ні запаху, ні кольору.

Мета: продемонструвати перетворення води у газоподібний стан.
Матеріал: спиртівка, сірники, прозора колба з водою, невеличка покритка з будь-якої посудини.

Умови: звичайне приміщення, обов'язкове додержання правил безпеки.

Хід досліду: Незначну кількість води у прозорій колбі довести до кипіння. Потримати покритку над колбою й розглянути з дітьми краплі на ній. Постерігати за парою і за поступовим зменшенням кількості води у колбі.

Висновок: вода від нагрівання перетворюється у дрібні крапельки (пару) й піднімається вгору.

Мета: продемонструвати нагрівання води сонячним промінням і випаровування її.

Матеріал: пласкі мисочки з водою.

Умови: літо, сонячна днина.

Хід досліду: Вранці виставити на дворі дві мисочки з водою: одну – на сонці, іншу – у затінку. Порівняти температуру та кількість води вранці та надвечір.

Мета: продемонструвати перетворення води в різні стани: з твердого у рідину і навпаки.

Матеріал: прозора склянка, лід.

Умови: зима, морозяна днина.

Хід досліду: Розглянути шматок льоду, покласти його в склянку й занести до приміщення. Коли розтане, знову винести на холод.

Висновок: у холоді вода перетворюється на лід, а у теплі знову стає водою. Лід, сніг – це різні стани води.

Мета: показати властивості снігу.

Матеріал: дві невеликі металеві або пластмасові банки з покриттями, наповнені водою однакової температури.

Умови: зима, морозна днина.

Хід досліду: Виставити одну банку з водою на відкритій місцині, а другу присипати снігом. За годину порівняти воду в обох банках.

Висновок: сніг зберігає тепло.

Мета: ознайомити дітей з тим, що вода потрібна для людей, рослин, тварин; учити визначати і називати основні її ознаки та властивості (може бути чистою/брудною, холодною/теплою, розливається, ллється, капає); розвивати здатність встановлювати найпростіші зв'язки і взаємозалежності в стані речовини, спостережливість і допитливість. У дітей другої молодшої групи вже є деякі уявлення про використання води людиною в побуті, сформовані у них у першій молодшій групі. Але ці уявлення часткові, безсистемні. Під час спостережень у другій молодшій групі вихователь супроводить свою розповідь наочними засобами, що продемонструють ті ознаки і властивості, які доступні для сприймання, розуміння і засвоєння дітьми цього віку.

Властивість 1. Чиста – брудна – кольорова вода. Для порівняння доцільно використати воду з-під водопровідного крана та дощову, наливши її у прозору посудину.

Хід дослід: У склянку з водою покласти кілька кристаликів марганцевокислого калію. Якого кольору стала вода? Провести аналогічний дослід, додаючи інші барвники. Діти роблять висновок про зміну кольору води.

Властивість 2. Холодна – тепла вода. Порівняти температуру води, торкаючись до посудини, у яку її наливо; пробуючи на смак – воду для пиття різної температури; через тактильні аналізатори – воду різної температури для миття рук і обличчя, прання лялькового одягу. За наявності відповідних умов слід залучити дітей до порівняння температури води під час ігор, плескання та виконання вправ на мілководді річки, у басейні. У середній групі спонукати водночас до порівняння кольору та прозорості води під час занурення з головою.

Хід досліду: Одну частину води нагріти у посудині, другу – залишити на столі без змін, третю – винести на холод. Від чого залежить температура води? Чому? Висновок діти роблять самостійно.

Властивість 3. Розливається – ллється – капає.

Хід досліду: Шляхом довільних дій з предметами з гладенькою поверхнею (великою тарілкою, тацею, іншим посудом, столом для ігор з водою і піском) вихователь демонструє властивість води поширюватися в різних напрямках від місця дотику до поверхні предмета – розливатися. Вода при цьому може набувати плям різної форми і розмірів. Вода ллється єдиною цівкою з посуду з носиком (чайник, поливальниця, глечик) і кількома – з посуду, що має овальний або круглий отвір. Чому? (до самостійного висновку слід спонукати дітей 5-го року життя). Вода капає, коли рухається повільно. Доцільно провести в дощову погоду спостереження, як капає вода з даху та з предметів на майданчику, з паркану. Можна заздалегідь виставити на підставку, що дорівнює росту дітей, фанеру або дощечку довільних розмірів горизонтально до поверхні землі і спостерігати за рухом водяних крапель з чотирьох боків (під час зливи тоненькі цівки; в помірний дощ – краплі).

Властивість 4. Вода прозора. Для підведення дітей до висновку про прозорість води доцільно використати нескладний дослід: занурити у воду кілька різних предметів.

Хід досліду: Запропонувати дітям спробувати воду на смак. Вода – без смаку. Опустити в склянку ложечку цукру (солі). Що трапилося з цукром? Сіллю? Якою стала вода на смак, в яку поклали цукор, а в яку – сіль? Від чого залежить смак води? Дітям 5-го року життя допомогти засвоїти, що одні предмети плавають у воді, інші – тонуть. Цю роботу можна об'єднати з демонстрацією властивості розчинності у воді сипучих речовин.

Хід досліду: У прозору посудину, користуючись умовною міркою, опустити пісок, дрібні камінці, по 2-3 предмети однакової форми та об'єму, але з різного матеріалу (дерева, скла, пластмаси, паперу, тканини, воску, використовуючи послідовні дії), вчити дітей пояснювати поведінку цих предметів у воді. Чому деякі з них плавають, інші тонуть, а окремі – розчиняються, змінюючи забарвлення води? Знання властивостей спостережуваних об'єктів закріпити з дітьми в малюнках, розповідях, читанні віршів напам'ять. Для підсилення інтересу і стимулювання пізнавальної діяльності переглянути у другій молодшій групі 3-6 кадрів діафільму «Вода служить людям», у середній групі – діафільм «Дівчинка і фонтан».

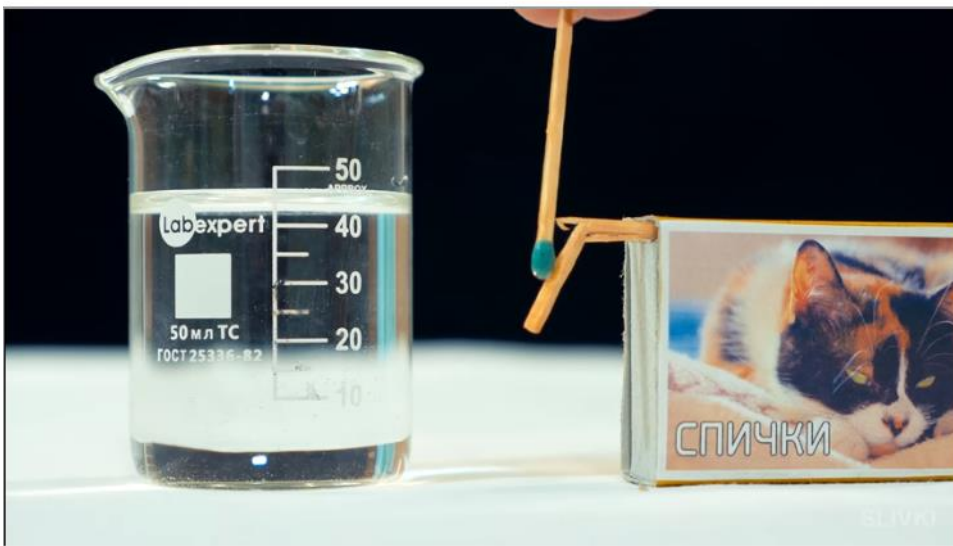
Для індивідуальної пошуково-дослідницької діяльності можна запропонувати дослід з монеткою та водою. Потрібна монетка (10 коп.), вода в склянці, піпетка.

Важливо, щоб був елемент ненавмисності, спочатку можемо запитати дітей: «Як думаєте, скільки крапель води може поміститися на такій монеті? Вислухавши різні версії, пропонуємо кожному перевірити свою версію. В ході досліду діти будуть здивовані тим, як багато води може поміститися на монетці, завдяки поверхневому натягу рідини. Таким чином, пошуково-дослідницька діяльність набуває ознак інтегрованого підходу: окрім іншого діти вдосконалюють навички лічби.

Інший дослід можна запропонувати зі звичними з побуту дітей предметами: картопля і трубочка для коктейлю. Запитання до дітей: «Чи можна проткнути картоплину трубочкою?» Після того, як діти переконливо скажуть, що ні, пропонуємо перевірити. Після багаторазових спроб, з допомогою вихователя у дітей виходить це зробити (секрет в тому, що потрібно різко це зробити).

Розглянемо дослід із склянкою води, сірників та лазерної указки – демонстраційний дослід. Надламуємо один із сірників так, як показано на

малюнку. За допомогою другого сірника капаємо краплинку води на перший, зламаний сірник.

Рис. 3. Початок досліду

Для підсилення ефекту можемо затінити шторами освітлення в кімнаті. Потім за допомогою лазерної указки (рис. 6) спрямовуємо промінь на краплинку води Рис.4. На стіні можемо бачити картинку, як на рис.7

Рис. 4. Спрямовуємо промінь лазерної указки на краплю води.

На рис. 7. можемо бачити в наближенні, як має виглядати крапля води на сірникові.

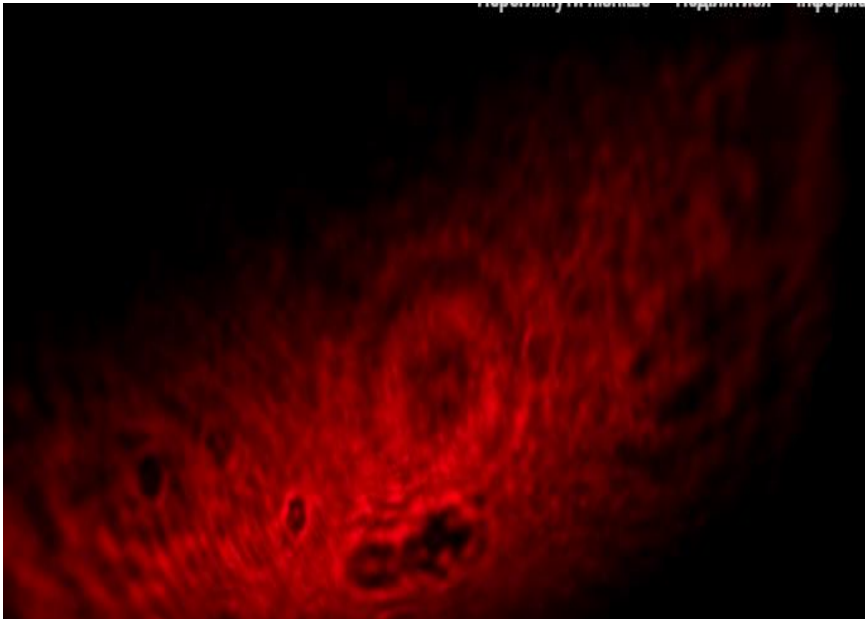

Рис5 Крапля на сірникові в наближенні

Рис. 6 Лазерна указка, що використовується в досліді

Одну із картинок, що виникає, можна бачити на рис... Такий дослід викличе захоплення у дітей, оскільки картинка буде динамічною, з постійно змінними малюнками. Це може бути приводом розпочати з дітьми наступну пошукову діяльність. Задаємо запитання: А що це рухається? (мікроорганізми). Можна запропонувати дітям взяти для наступного досліду не чисту воду, а зафарбовану, попередньо запитавши їх, чи зміниться картинка, яку ми побачимо на стіні? Запитань може бути багато, потрібно спонукати дітей також ставити запитання, оскільки це є також показником ефективності організованої нами їх пошуково-дослідницької діяльності.

Рис.7 Картина на стіні, що показує рух мікроорганізмів у воді

Наступний дослід також може викликати велике захоплення у дітей. Беремо пластикову пляшку з водою (водою потрібно наповнити пляшку так, як показано на малюнку). Головки від сірника кидаємо у пляшку. Запитуємо дітей, чи зміниться щось, якщо стиснути пляшку. Після відповідей дітей демонструємо: при стисканні пляшки сірники тонуть і знову піднімаються, якщо пляшку відпустити. Хоча пояснення цього досліду діти не зможуть здійснити, проте яскравість і захоплення від його парадоксальності будуть у майбутньому сприяти пошуку відповіді на ці запитання.

Рис. 8 Пляшка з водою, що використовується в досліді.

Слідуюча серія дослідів, що допоможуть ефективно організувати пошуково-дослідницьку діяльність дітей дошкільного віку та які не потребують значних матеріальних затрат. Для цього досліді потрібно попередньо заморозити кольорові кубики льоду. Дослід буде більш яскравим та захопливим, якщо форма кубиків буде різною. Приклад можна бачити на малюнку.

Рис. 9. Початок досліді з олією, водою та фарбами

Можна це зробити самостійно, а можна долучити дітей, як продовження вивчення властивостей води. Воду для заморожування підфарбовуємо водорозчинними фарбниками чи аквареллю.

Потім потрібно взяти олію, вилити у прозору посудину і покласти кольоровий лід. Для індивідуальних дослідів доцільно таку формочку підготувати кожній дитині. Якщо ж такої можливості немає, то вихователь може запропонувати кожній дитині обрати колір та форму кубика (кубиків), який йому більше до вподоби. До речі, це чудова нагода повторити та закріпити кольори.

Перед початком досліді доцільно розповісти дітям суть досліді і запитати їх думку стосовно того, що буде відбуватися, якщо змішати воду і олію. Також можна пригадати властивості води та олії. Таким чином ми

активізуємо мислення, спонукаючи проводити мисленнєвий уявний експеримент.

Повідомляти дітям про те, що вода та олія – це дві рідини, які не змішуються, вважаємо недоцільним, адже це унеможливить процес мислення дитини. Розвитку мислення буде сприяти доведення гіпотези. Можна навіть зафіксувати ідеї дітей, а потім після проведення досліду попросити, щоб діти пригадали свої гіпотези і зробили висновки чи правильною була їхня гіпотеза. Тобто пропонуємо дітям проспостерігати та зробити висновки. Таке дослідження можна проводити як індивідуально, так і за умов групової діяльності дітей.

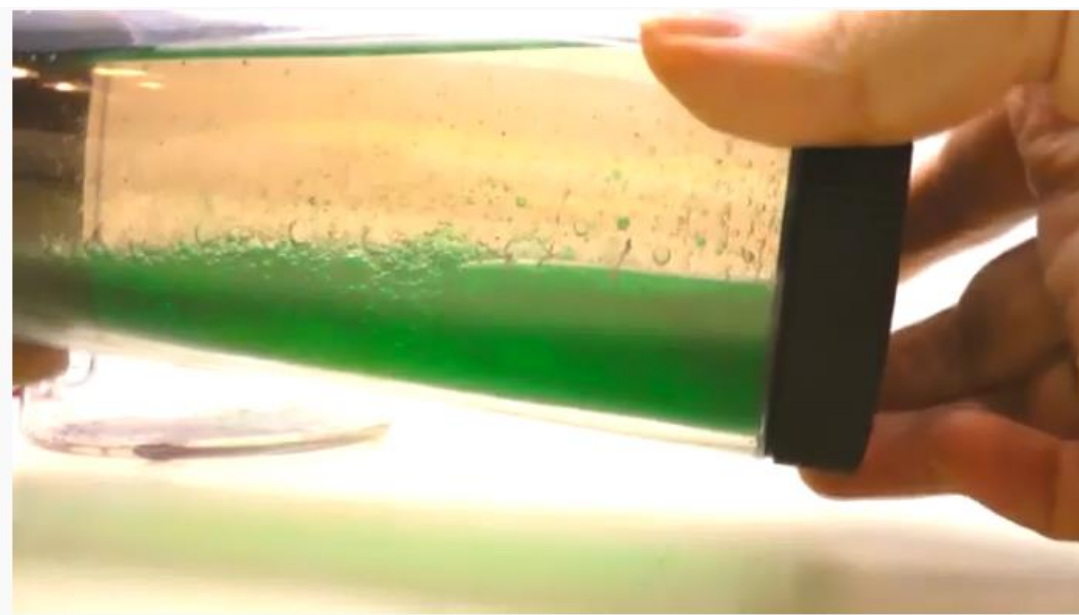
Рис. 10 Картина у посудині на початку досліду.

Рис. 11. Картина у посудині через деякий час, коли лід починає танути.

За умови, що кожна дитина обрала два або три кубики льоду, коли вони будуть танути, картинка у кожного буде різна і можна буде попросити дітей продемонструвати іншим свою посудину та розповісти, якого кольору кубики вони використали.

Після того, як весь лід розтане, в кожній посудині утвориться досить яскрава картина, але всі водяні кульки будуть внизу посудини. В цей момент можемо запитати думку дітей стосовно цього факту. Якщо версій немає, то пропонуємо збовтати посудину (попередньо потрібно буде перелити в посудину, яка щільно закривається) і спостерігати, що буде через деякий час (олія та вода знову розділяться; вона буде внизу посудини). За потреби діти можуть повторити збовтування скільки разів, щоб ця кількість була для них переконливою для з'ясування того факту, що вода важча за олію.

Рис. 12 Олія та кольоровий лід, що розтанув

Для розвитку мислення використовуємо різні прийоми: практичні дії з предметами, задаємо дітям запитання пошукового характеру, спонукаємо до самостійного пошуку відповідей, демонстрацію, замальовування

спостережуваних явищ і об'єктів. Такі методи, прийоми та засоби спонукають дітей самостійно аналізувати явища, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, формулювати висновки.

2.3. Поради батькам стосовно організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в домашніх умовах.

Велику роль у залученні малюка до аналізу явищ оточуючого світу, до вдумливого сприйняття явищ живої та неживої природи відіграють батьки. Звичайно, вихователь під час занять, індивідуальної роботи, спостережень, екскурсій, дидактичних та сюжетно-рольових ігор сприяє розвитку у дитини мислення, організовуючи пошуково-дослідницьку діяльність, однак спонукати дитину до пізнання оточуючого світу – це завдання найближчих їй людей, а до того ж чудова можливість поспілкуватися зі своїм малям. Мотивація дошкільника до пізнання – це передусім не накопичення у нього знань та елементарних уявлень про причини зміни погоди, пір року, планети Сонячної системи, внутрішню будову речовини та ін., а розвиток мислення, що відбувається при цьому допомагає в подальшій самостійній пошуковій діяльності та формує вміння застосовувати ці знання у повсякденному житті. Процес цей має бути неперервним, цілісним і наскрізним, тобто здійснюватися не лише на відповідних заняттях чи під час перебування дитини у дошкільному закладі, а повсякчас: вдома, на прогулянці, на відпочинку. Адже природні явища, як предмет для пошуків оточує нас повсюди, це і має показати та пояснити дитині дорослий, зацікавлюючи її та підтримуючи стійкий інтерес до цієї захопливої науки. Наведемо декілька порад батькам про те, як можна розвивати мислення дитини у невимушеній обстановці, під час повсякденного спілкування.

Радимо батькам на прогулянці звертати увагу дитини наприклад, на погоду, яка сьогодні на вулиці, спонукаючи шукати відповіді на запитання а чому? Адже вчора, наприклад, було сонце, а сьогодні дощ. Якщо світить сонце, то просимо порівняти з тим, як було вчора – більш тепло чи менш

тепло, ніж сьогодні. Такі запитання не лише будуть сприяти розвитку навичок порівнювати, а й розвитку уваги та спостережливості. Якщо прогулянка відбувається у вітряну погоду, можемо поговорити з дитиною про те, звідки, на її думку береться вітер? Чому він буває більш сильним чи менш сильним, теплим чи холодним? Важливо не відповідати відразу, якщо дитина задає запитання, але і не здаватися байдужим до запитання дитини. Можна, наприклад, перед тим, як відповісти на запитання, запитати дитину: «А як думаєш ти?» Такий підхід буде, окрім іншого, сприяти покращенню стосунків між дитиною та батьками, оскільки у неї буде складатися думка, що спілкування відбувається на рівних, вона повноправний учасник життя.

Готуючись до прогулянки можна порадитися з дитиною, що варто одягнути і, обов'язково запитати, чому вона так думає. Можна навіть пограти в гру «Переконай мене», тобто аргументи дитини мають бути переконливими, на випадок, якщо вона скаже, що потрібно одягтися надто легко, а ви знаєте, що на вулиці прохолодно. Також можна обговорити з дитиною чи варто брати парасольку – йде дощ на вулиці чи ні? А якщо дощ і вітер, то потрібно брати парасольку? Дитина має аргументувати свій вибір. На випадок, якщо вона сумнівається, то для того, щоб розвіяти її сумніви дослідним шляхом, варто взяти у вітряну дощову погоду парасольку.

Під час приготування обіду радимо батькам, окрім залучення дитини до допомоги в приготуванні, запитуємо, чи знає вона, на якому дереві росте кожен фрукт або де ростуть овочі, з яких ми готуємо сьогодні обід. До речі, також можна запропонувати малюку рахувати овочі та фрукти. Наприклад, запитайте, скільки в кошику для приготування борщу моркви, буряка, картоплі, цибулі. Це буде реалізовано інтегрований зв'язок з математикою. Якщо в процесі обговорення властивостей та як вони ростуть квасолі та гороху ви опросите перебрати їх у різні ємкості, то будете прияти при цьому сенсорному розвитку малюка та розвитку дрібної моторики. Можна також запитати, чи знає дитина, як погодні умови потрібні для того, щоб таке зерно

виросло. Для підвищення інтересу можна назвати якісь екзотичні овочі чи фрукти та обговорити країну, погодні умови, які там переважають, як добратися до тієї країни. Таким чином, ми ще й розширюємо кругозір дитини.

Виїжджаючи з дітьми на природу (на берег річки, озера чи моря) пропонуємо батькам продовжувати сприяти розвитку мислення дітей шляхом залучення їх до пошукової діяльності. Скажімо, на березі моря можна зайняти їх пошуками мушлі з дірочкою, так званого «курячого бога». А потім обговорити, як думає дитина, чому утворилася ця дірочка. Батьки також можуть долучитися до пошуків, висуваючи різні версії. До речі, якщо потім камінчики певної форми, які дитина знайде (попередньо обговоримо, чому у різних камінчиків різна форма та розміри, чи є серед них принаймні два однакові) запропонувати полічити (мотивуючи тим, щоб визначити, хто більше знайшов), групувати за розміром, кольором, а мушлі нанизати на нитку, то таким чином ми закріпимо знання з лічби, тобто реалізується зв'язок з математикою. Дітям буде цікаво займатися подібною діяльністю з батьками. Можна порівняти, чиє намисто найдовше шляхом накладання одне на одного. Цікаво буде оголосити конкурс на знаходження найменшого чи найбільшого камінчика. Камінчики, які мають незвичну форму, можна запропонувати розфарбувати фарбами, восковими олівцями.

Якщо ви за містом, скажімо, у лісі і поруч є шишки, каштани, листочки, то можна зайняти дітей, наприклад, пошуком листочків з дуба, або лише жовтих/червоних/рожевих/білих листочків, каштанів, камінців. Можете викласти разом з дітьми якусь фігуру чи тварину, чи навіть створити картину. Можна також пограти в гру «Знайди листочок незвичайної форми», а потім запропонувати дитині пояснити, чому в цього листочка, на її думку, саме така форма. Якщо запропонуємо порівняти, яких матеріалів в процесі складання картини було використано більше, то закріпимо навички лічби та розвинемо вміння порівнювати (математика).

Можна поспостерігати за тваринами, яких зустрінете, послухати спів пташок та обговорити якого кольору тваринка, де вона живе, чи засинає на зиму та ін.. На основі співу пташок запропонуйте дитині визначити, як звати цю пташку. Пропонуємо батькам не казати відповідь, навіть якщо вони знають, як називається пташка, для розвитку мислення доцільно виявити сумнів стосовно назви пташки. Це спонукатиме дитину шукати відповідь, прийшовши додому з додаткових джерел: енциклопедії, Інтернету, запитань до членів родини. Також доцільним буде запитати малюка, у який бік хиляться гілочки, коли дме вітер, - вправо чи вліво; наскільки сильним є вітер, на основі чого це видно; хто живе на дереві, а хто під ним, а хто в землі; як поведуться ці тварини, як зимують.

Також можна запропонувати знайти в лісі найвищий дуб; обійняти найтовстіше дерево; виміряти мотузкою товщину клена та прикласти до умовної мірки; викласти з листочків велике та маленьке коло, найдовшу, найкоротшу доріжку; підійти до найвищого дерева.

Перебуваючи вдома, можемо запропонувати батькам пограти в гру «Відгадай» для розвитку уваги та спостережливості, яка обов'язково необхідна для ефективної організації пошуково-дослідницької діяльності. Запропонуйте дитині уважно вивчити предмети, які знаходяться в кімнаті та запам'ятати їх. Потім малюк має заплющити очі, доки дорослий заховає якийсь предмет. Дитина має назвати, який предмет заховали. Якщо дитина почала добре справлятися з таким завданням, можна давати завдання на перестановку предметів у кімнаті. А потім лише робимо вигляд (створюємо шум), що щось переставляємо, а насправді, все залишається на своїх місцях. Такі завдання будуть надзвичайно цікавими для дітей та ефективно сприятимуть розвитку уваги та спостережливості.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження сучасних підходів в організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку вивчені на рівні теорії і практики дозволяють зробити такі загальні висновки:

З'ясовано протиріччя між теоретичною та практичною значущістю і, водночас, недостатню розробленістю досліджуваної проблеми.

Розглянуто загальнодидактичні принципи (науковості, систематичності та послідовності, зв'язку навчання з життям, наочності, доступності) в контексті пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. Проаналізовано структуру дослідницької діяльності дошкільників та роль вихователя на кожному з етапів. Здійснено діагностику стану організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку в сучасних ЗДО. Аналіз цього стану дозволив автору сформулювати цілком переконливий висновок стосовно зміни вектору діяльності вихователя ЗДО у організації пошуково-дослідницької діяльності дітей з головної, директивної на фасилітаторську.

Розроблено критерії, показники та рівні дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку. До критеріїв відносимо здатність до аналітико-синтетичної діяльності та навички візуального аналізу. На основі критеріїв і показників розроблено рівні дослідницьких умінь дітей старшого дошкільного віку: високий, середній та низький.

Виявлено педагогічні умови, з врахуванням яких організація пошуково-дослідницької діяльності дитини старшого дошкільного віку розвивається більш ефективно:

- заохочення до самостійного знаходження дитиною відповіді на запитання (замість того, щоб дати самому ці відповіді); головною

- функцією тут буде стимулююча; вихователь має використовувати похвалу при щонайменших успіхах дитини;
- організація експериментування, міркування та спостереження спільно з дорослим чи однолітками, в ході чого і відбувається пошук відповіді на запитання; вихователю важливо проявити терплячість і розуміння незвичайних пояснень, які дає дошкільник, підтримуючи його прагнення проникнути у сутність предметів і явищ, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, дізнатися про приховані властивості;
  - демократичний стиль спілкування вихователя з дитиною;
  - спеціальні вправи з використанням предметного матеріалу;
  - врахування вихователем індивідуальних особливостей дітей,

Розглянуто організацію спостережень дітей дошкільного віку за природними явищами та проведенням дослідів. Пошуково-дослідницька робота у природі має проводитися з дотриманням таких основних правил:

- врахування особливостей певної пори року;
- спиратися та розширювати знання та досвід дитини;
- не обов'язкове доведення досліду до кінця. Бувають ситуації, коли запитання, задане вихователем є початком домашніх експериментів чи самостійного міркування дитини до наступної зустрічі з вихователем;
- висновок стосовно доведення чи спростування гіпотези, який має зробити сама дитина;
- в ході досліду обов'язково має виховуватися дбайливе ставлення до речей, що оточують, до природи.

Зазначено правил безпеки для дітей під час проведення дослідів.

- не штовхати одне одного під час досліду;
- працювати акуратно й чисто;
- нічого не брати до рота;
- не торкати під час досліду обличчя й очі;
- тримати руки чистими;

- прибирати за собою робоче місце.

Наведено приклади реалізації принципів та педагогічних умов у проведенні дослідів, що сприяють ознайомленню дітей дошкільного віку з довкіллям в організації пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку та методичні поради батькам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети!: Пособие для учителя/ Предисл. А. В. Петровского. – М: Педагогика, 1983. – 128 с.
2. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества / Ш. А. Амонашвили. – К. : Рад. Школа, 1991. – 110 с.
3. Акулова Є. Пізнаємо логічні відносини: дидактичні ігри для старших дошкільнят / Є. Акулова; Є. Акулова /Дошкільнє виховання. – 2008. - № 9. – С. 65-69.
4. Алексєєва Ю.А., Смольнікова Г.В. Навчальна психодіагностична практика: методичні рекомендації. 2-е допов. – К.: НПУ імені М.П. Драгоманова, 2013. – 46 с.
5. Афонькіна Ю. Чому у хвоста є риба?: Вчимо дітей правильно мислити і говорити / Ю. Афонькіна, Т. Белотелова, О. Борисова; Ю. Афонькіна, Т. Белотелова, О. Борисова / / Дошкільнє виховання. - 2009. - № 1. - С. 44-46.
6. Багатий В.Ф. Творчі завдання. ТРВЗ у дитячому садку / В.Ф. Багатий; В.Ф. Багатий // Дитина в дитячому саду. - 2007. - № 4. - С. 71-72.
7. Баглаєва Н. І. Діагностика логіко-математичних умінь дитини // Палітра педагога. – 1998. – № 3 - 4.
8. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А.М.Богущ, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук ; авт. кол-в: Богущ А.М., Беленька Г.В., Богініч О.Л., Гавриш Н.В. та ін. К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
9. Барташнікова І. А., Барташніков О. О. Розвиток наочно-образного та логічного мислення у дітей 5-7 років. - Тернопіль: „Богдан”, 1998. - 80 с., С. 46.
10. Белошистая Г. В. Математичний розвиток дитини в системі дошкільної та початкової шкільної освіти: автореф. дис... доктора пед. наук:

- 13.00.02 / Г. В. Белошистая ; Мурманськ. держ. пед. ун-т. – М., 2003. – 30 с. 297
11. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / наук. кер. та заг. ред. О. Л. Кононко. – 3-тє вид., випр. – К.: Світич, 2009. – 430 с.
  12. Бурова А. П. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку / А. П. Бурова. – Тернопіль: Мандрівець, 2010. – 256 с.
  13. Дитина: Програма виховання і навчання дітей від 3 до 7 років / наук. кер.: О. В. Проскура, Л. П. Кочина, В. У. Кузьменко. – 2-ге вид., доопрац., доповн. – К.: Богдана, 2003. – 326 с.
  14. Долинна О. П. Про організовану і самостійну діяльність дітей у дошкільному навчальному закладі / О. П. Долинна, О. В. Низковська // Дошкільне виховання. – 2010. – № 10. – С. 7–15.
  15. Виготський Л.С. Вибрані психологічні дослідження. М.: 1956. – С.257.
  16. Виготський Л.С. Педагогическая психология. – М., 1991. – С.385
  17. Використання інноваційних освітніх технологій для підготовки вихователів дошкільних навчальних закладів: Навч.-метод. посіб./ Під. заг. ред. М.Машовець. – К., 2010.– С.45–48.
  18. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Видання друге, доповнене і виправлене / С. У. Гончаренко. – Рівне : Волинські обереги, 2011. – 522 с.
  19. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
  20. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ —ЛПСС ЛТД, 2016. – 160 с.
  21. Дитина: Освітня програма для дітей від двох до семи років / наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк; авт. кол.: Г.В. Бєленька, О.Л. Богініч, Н.І.

- Богданець-Білоskalенко [та ін.] ; наук. ред.: Г.В. Беленька, М.А. Машовець; Мін. осв. і науки України, Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. — К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. — 304 с.
22. Дошкільна освіта: словник-довідник: понад 1000 термінів, понять та назв / упор. К.Л. Крутій, О.О. Фунтікова. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2010. – 324 с.
23. Демидова Ю. О. Формування першооснов пізнавальної самостійності старших дошкільників у конструктивній діяльності: автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. - К., 2007. – 20 с.
24. Діагностика психічного розвитку дітей раннього віку: метод. рек. / Глухівський держ. педагогічний ін-т ім. С.М.Сергєєва-Ценського / Н.В. Карпенко- Сашньова (укладач). - К., 1996. – 60 с.
25. Експрес-діагностика в ДНЗ. Комплект матеріалів для практичних психологів./ [Уклад. О.Дєдов] – Хотин, 2014. – 41 с.+ Додатки: діагностичні матеріали. – 31 с.
26. Ельконін Д.Б. Вибрані психологічні праці. - М., 1989
27. Загальна психологія. / За загальною редакцією академіка С. Д. Максименка. Підручник. – 2-ге вид., переробл. і доп. - Вінниця. Нова Книга, 2004. – 704с.
28. Закон України від 05.09.2017, № 2145 – VIII «Про освіту» - Електронний ресурс [Режим доступу] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
29. Імбер В.І. Привчаємо розмірковувати змалку / В.І. Імбер // Дошкільне виховання. - №7. – 2015. – С.16-19.
30. Індивідуальний підхід: його суть і шляхи реалізації у вихованні дошкільників: Метод. матеріали на допомогу працівникам дошк. закладів / Київський міжрегіональний ін-т удосконалення вчителів ім. Б.Грінченка. Кафедра дошкільної педагогіки і психології / М.С. Солодуха (ред.), О.Л. Кононко (упоряд.). - К., 1996. – 191 с.

31. Коменский Я.А. Великая дидактика // Избр. соч. – М., 1965. – С. 162.
32. Коментар до базового компонента дошкільної освіти в Україні: Наук.-метод. посібник / Наук. ред. О. Л. Кононко. - К.: Ред. журн. „Дошкільне виховання”, 2003. - 243 с., С. 115.
33. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л.Н.Проколієнко; Упор. В.В.Андрієвська, Г.А.Балл, А.Т.Губко, Е.В.Проскура. – К.: Рад.шк., 1989. – 608 с.
34. Кривошея Т.М. Педагогічні умови реалізації взаємозв'язку розумової та естетичної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики /Т.М.Кривошея // Молодий вчений. - № 5.2. (57.2). – травень, 2018. – С.93 – 99.
35. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2018. С.6-26.
36. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики.-4-е изд. – М., 1981. – 584 с.
37. Логіко-математичний розвиток дітей дошкільного віку: методичні рекомендації/ Лазарович Н.Б., Чупахіна С.В.– Івано-Франківськ, 2015. – с.90
38. Лебеда Н.А.. Використання елементів навчального розвивального курсу „Логіки світу” у всебічному розвитку дитини / Н.А. Лебеда // БВДС – 2005. - №17-18. - С. 1-35. 5. Барташнікова І.А. Розвиток наочно-образного та логічного мислення. / І.А. Барташнікова, О.О. Барташніков // – Тернопіль: Богдан, 1998. – 80с.
39. Максименко Д.С. Розвиток розумової діяльності дітей дошкільного віку. – Київ: ТОВ «Центр учбової літератури», 2018. - 192 с.
40. Нова українська школа: poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.0,5 др.арк.

(рекомендовано Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, березень 2017р.).

41. Немов Р.С. Психология: - Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. — 4-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1: Общие основы психологии. — 688 с.
42. Присяжнюк Л.А. Проблемы современного дошкольного образования в Украине / Л.А. Присяжнюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : материалы международной научно-практической конференции (г. Брест, 15-16 апреля 2015 г.) / Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина. – Брест, 2015. – С. 103-105.
43. Програма розвитку дітей старшого дошкільного віку “Впевнений старт” / О. О. Андрієтти, О. П. Голубович, О. П. Долинна, Т. В. Дяченко, Т. С. Ільченко, Г. Є. Іванова, Г. М. Лисенко, Т. В. Панасюк, Г. В. Петрова, Т. О. Піроженко, Н. М. Романко, Н. А. Случинська, Н. І. Трикоз. — Тернопіль: Мандрівець, 2013. — 104 с.
44. Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки : навч. посіб. / за заг. ред. З. Н. Борисової. — К. : Вища школа, 2004. — 511 с.
45. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.— К.: “Академвидав”, 2004.— 456 с.
46. Поніманська Т.І., Дичківська І.М. Дошкільна педагогіка. Практикум: Навч. посібн. для студ. вищ. навч. закладів.— К.: Слово, 2004.— 352 с.
47. Кулачківська С.Є., Ладивір С.О. Дошкільник. Вікові та індивідуальні аспекти психологічного розвитку. – К., 1996.
48. Дудкевич Т.В. Дошкільна психологія / Дудкевич Т.В. // - Центр учбової літератури, 2007. - 392 с.
49. Особливості мислення старших дошкільників / Упоряд. Т. Б. Браїлко. — Х.: Вид-во «Ранок», 2010. —160 с.
50. Платонов К.К., Голубев Г.Г. Психологія/ К.К. Платонов // М.: Вища

школа, 1973.

51. Дудкевич Т.В. Дошкільна психологія / Дудкевич Т.В. // - Центр учбової літератури, 2007. - 392 с.
52. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : у 5-ти т. – К : Радянська школа, 1977. – Т. 3. – 279 с.
53. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.

ДОДАТКИ

Додаток А

План бесіди для вихователів ЗДО

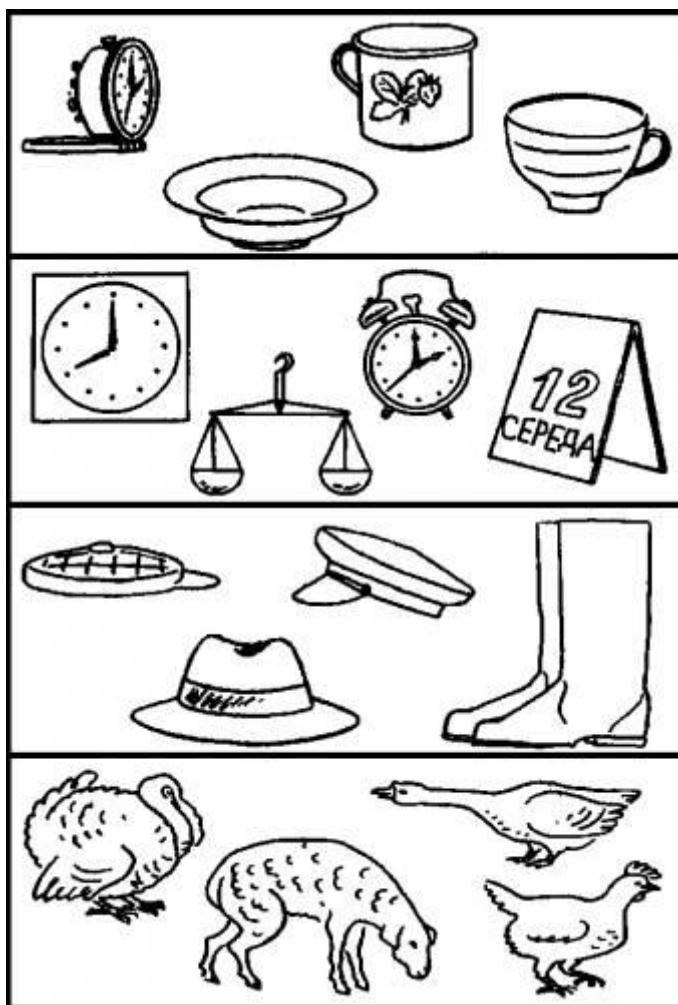
1. Наскільки доцільною, на Вашу думку, є організація пошуково-дослідницької діяльності дітей?
2. Як часто Ви проводите такі заняття?
3. Заняття, що сприяють пошуково-дослідницькій діяльності дітей, Ви найчастіше проводите: а) на природі; б) в приміщенні.
4. Які досліди Ви проводите найчастіше?
5. Чи помічаєте Ви зміни у розвитку мислення дітей внаслідок таких занять?
6. Чи потрібні спеціальні додаткові зусилля вихователя, щоб дітям була цікавою така діяльність. Якщо так, то які?

Методика "Що тут зайве?"

У методиці дітям пропонується серія картинок, на яких представлені різні предмети, у супроводі наступної інструкції:

«На кожній з цих картинок один з чотирьох зображених на ній предметів є зайвим. Уважно подивіться на картинки і визначте, який предмет і чому є він зайвим».

На вирішення завдання відводиться 3 хвилини.

Оцінка результатів

10 балів – дитина вирішила поставлене перед нею завдання за час, менший ніж 1 хв, назвавши зайві предмети на всіх картинках і правильно пояснивши, чому вони є зайвими.

8-9 балів - дитина правильно вирішила задачу за час від 1 хв до 1,5 хв.

6-7 балів – дитина впоралася із завданням за час від 1,5 до 2,0 хв.

4-5 балів – дитина вирішила задачу за час від 2,0 до 2,5 хв.

2-3 бали – дитина вирішила задачу за час від 2,5 хв до 3 хв.

0-1 бал - дитина за 3 хв не впоралася із завданням.

Висновки про рівень розвитку

10 балів – дуже високий.

8-9 балів - високий.

4-7 балів - середній.

2-3 бала - низький.

0-1 бал – дуже низький

